

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Wie zwijgt, stemt toe [Review of: (2012) Fabien Menant, Les députés de Napoléon, 1799-1815]

Gabriëls, A.J.C.M.

published in

Tijdschrift voor geschiedenis

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Gabriëls, A. J. C. M. (2014). Wie zwijgt, stemt toe [Review of: (2012) Fabien Menant, Les députés de Napoléon, 1799-1815]. *Tijdschrift voor geschiedenis*, 127(1), 151-153.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knav.nl

van de leden moesten met geweld door andere leden van de groep worden gewroken. Het patriarchale gezag was dan ook dominant in deze periode en werd nog versterkt door de aanpak van clandestiene huwelijken. Toch zou de slinger in de zestiende eeuw omslaan en bevrijdde het individu zich van de druk van de familie. Op termijn zou het huwelijk op basis van liefde het winnen van het door familieleden gearrangeerde huwelijk. Die evolutie vergrootte de individuele keuzevrijheid en ondergroef de dwang van de familiale eer.

Nassiet's betoog over de veranderingen in de structuur van de familie en de bijhorende eercultuur vormen het belangrijkste stuk van het boek. Verschillende passages bieden interessante nieuwe inzichten. Zo wijst de auteur op de vervanging van de associatie tussen familie en bloed door die tussen familie en naam. Andere gedeeltes van het boek zijn echter langdradig, omdat ze de bestaande kennis over de rol van vrouwen in de familie herkauwen. Verder had het boek aan scherpte gewonnen als de auteur er de Angelsaksische literatuur in had verwerkt. Zo valt de afwezigheid op van het werk van Julia Adams (over patriarchie) en dat van Robert Shoemaker (over de wijzigende eercultuur). Op dat vlak kan Nassiet nog wel wat leren

van zijn collega Muchembled, die in zijn *Une histoire de la violence* uit 2008 wel kennis heeft genomen van Engelstalige literatuur.

De belangrijkste verdienste van Nassiet is dat hij een alternatief biedt voor het dominante verklaringsmodel van Norbert Elias. Nassiet is zeker niet de enige – en al evenmin de eerste – die zijn inspiratie haalt bij Durkheim, maar zijn boek biedt wel één van de meest systematische pogingen om de langetermijndaling van geweld te verklaren met de overgang van collectivisme naar individualisme. Toch is Nassiet niet voor één gat te vangen, want hij erkent evengoed dat de staat een cruciale rol vervulde bij de pacificering van de adel in het leger en de oprichting van lagere rechtbanken. Bovendien blijkt uit zijn aandacht voor toename van geweld doorheen de vroegmoderne periode dat hij al evenmin gelooft in lineaire verklaringenmodellen. Kortom, Nassiet's *La violence, une histoire sociale* is een echte verrijking voor het onderzoeksveld. Nassiet de nieuwe Muchembled noemen zou hem dan ook te weinig eer aandoen.

Maarten van Dijck, Erasmus Universiteit Rotterdam

Nieuwe Tijd

Fabien Menant, *Les députés de Napoléon, 1799-1815* (Nouveau Monde Éditions; Parijs 2012) 512 p., ill., tbl., krt., €34,50 ISBN 9782847366402

Wie zwijgt, stemt toe

‘La nation était lasse des assemblées délibérantes, des discours et des discussions de tribune et au contraire avide de gouvernement’ (p. 148), aldus een hoge functionaris over de stemming in Frankrijk na de staatsgreep van generaal Napoleon Bonaparte van *Brumaire* 1799. De anti-parlementaire gevoelens waren, na tien jaar revolutionaire praktijk, wijdverbreid en zijn voor een goed begrip van de aard van het napoleontische bewind van essentieel

belang. Men snakte naar politieke eendracht in het binnenland en vrede met het buitenland om de verworvenheden van de Revolutie veilig te stellen. In de verwachting dat de jonge generaal hiervoor zou zorgen, was een groot deel van de Franse elite graag bereid diens macht als staatshoofd aanzienlijk te versterken ten koste van die van de volksvertegenwoordiging. Dit pact van *Brumaire*, deze alliantie tussen Napoleon en de *notables*, vormde de grondslag

van het nieuwe regime en vond zijn weerslag in de grondwet van december 1799.

De 'Constitution de l'an VIII' was het geesteskind van Emmanuel Joseph Sieyès, de veteraan van de Revolutie en Napoleons voornaamste bondgenoot bij de staatsgreep. Overeenkomstig diens adagium dat 'la confiance doit venir d'en bas et l'autorité d'en haut' was de volksvertegenwoordiging hierin slechts een ondergeschikte rol toebedeeld. Zij bestond uit twee kamers, het *Tribunat* en het *Corps législatif*, met begrensde bevoegdheden. Alleen de regering – eerste consul Bonaparte en zijn twee medeconsuls – mocht wetsvoorstellen indienen, die waren voorbereid door de *Conseil d'État* en, na goedkeuring, werden uitgevoerd door de ministers. Om deze goedkeuring te verwerven had Sieyès een – ook in Napoleons ogen – wonderlijk systeem bedacht. Teneinde de parlementaire macht beperkt te houden was het de 100 leden van het *Tribunat* weliswaar toegestaan de wetsvoorstellen te bespreken om zo een eindoordeel te formuleren, maar zij konden er niet over stemmen. Dit recht had wel het *Corps législatif*, dat er weer niet over mocht debatteren. De 300 *députés* in laatstgenoemde vergadering traden op als een soort jury. Eerst luisterden zij naar het door drie redenaars van de *Conseil d'État* verdedigde regeringsstandpunt en naar het oordeel van drie *tribuns*. Daarna stemden zij, zonder beraadslaging, in het geheim en in stilte voor of tegen het voorliggende wetsvoorstel.

Aan Napoleons *Corps législatif* wijdde Fabien Menant (1981) zijn in 2009 aan de Universiteit Sorbonne (Paris IV) verdedigde *thèse*, waarvan drie jaar later de handelseditie is verschenen. Hij noemt deze vergadering het stiefkind van de napoleontische instellingen, zeker in vergelijking met de prestigieuze *Conseil d'État* en *Sénat* die reeds de nodige aandacht van historici en juristen hebben gekregen. Ook bij het luidruchtige en daardoor meer op de voorgrond tredende *Tribunat* steekt 'le corps des muets' – zoals de toepasselijke bijnaam luidde – schrill af. Menants studie kent een tweevoudige optiek: hij onderzoekt niet alleen

de positie, het functioneren en de ontwikkeling van het *Corp législatif* als instelling, maar onderwerpt ook alle *députés* aan een grondig antecedentenonderzoek.

Uiteraard dringt zich meteen de vraag op waarom een alleenheerser als Napoleon, die weinig op had met grondwetten en parlementen en die geen openlijke tegenstand of tegenwerking duldde, het *Corps législatif* gedurende zijn gehele bewind heeft gehandhaafd. Aan het *Tribunat*, 'le vrai foyer de l'opposition' (p.47), maakte hij tenslotte al in 1807 een einde, en de *députés* leefden in permanente vrees dat hun eenzelfde lot was beschoren. Weliswaar perkte de eerste consul en keizer hun bevoegdheden meer en meer in en verhinderde hij de herverkiezing van dissidenten, maar hij beseftte dat zijn regime moest steunen op het vertrouwen van de natie, meer in het bijzonder dat van de lokale elite, de *notables* in de departementen met wie hij in *Brumaire* een verbond was aangegaan. Om uiting te geven aan deze band en om haar te bestendigen waren er verbindende instituties ('corps intermédiaires') nodig. Want Napoleon mocht dan weinig affiniteit hebben met democratische praktijken, Frankrijk was onder hem wel een rechtsstaat. Als zoon van de Revolutie had hij groot ontzag voor 'la loi': hij was ervan doordrongen dat hij niet kon regeren zonder door de natie geaccordeerde wetten. Vanuit deze staatsopvatting, betoogt Menant, 'le Corps législatif apparaît comme une institution typiquement napoléonienne' (p.433).

Meer dan de deftige *Sénat* of het oratorisch begaafde *Tribunat* was het *Corps législatif* de zetel van de *notables*. Menant gebruikt de propografische gegevens van alle 1461 *députés* dan ook niet alleen om inzicht te krijgen in de samenstelling (sociale en geografische afkomst, leeftijd, opleiding, beroep en carrière, politieke kleur, ontvangen eerbewijzen, netwerken et cetera) van deze groep parlementariërs en de hierin tussen 1799 en 1815 optredende veranderingen. Hij beschouwt de *députés* tevens als een representatieve steekproef van de *notables* en ziet in hen de transformatie weerspiegeld die de Franse elite in deze jaren

doormaakte. Menant stelt vast hoe tijdens het Keizerrijk als gevolg van Napoleons sociale-stratificatiestreven een nieuw notabelendom het revolutionaire notabelendom verdrong. Deze nieuwe *notables* waren grondeigenaar of rentenier en dienden het bewind vaak in bestuurs- of magistraatsfuncties op lokaal of regionaal niveau. Zij hadden wortels in het *ancien régime* en hielden zich tussen 1792 en 1799 afzijdig van de Revolutie. Voor Napoleon waren zij degenen die, als ideale vertegenwoordigers van de natie, zijn heerschappij moesten schragen, niet in de laatste plaats als leden van het *Corps législatif*.

Met *Les députés de Napoléon* heeft Fabien Menant een indrukwekkende studie afgeleverd, die veel meer verhelderende inzichten bevat dan in dit korte bestek kunnen worden weergegeven. Natuurlijk zijn er ook aanmer-

kingen te maken, vooral bij zijn prosopografische analyse. Zo kan men zich afvragen of de overlijdensleeftijd (p. 153) en overlijdensplaats (p. 181) relevant zijn voor het parlementair functioneren van de *députés*, onder wie zich bovendien de nodige militairen bevonden. Vermeldenswaard is ten slotte de milde en genuanceerde houding die de auteur ten aanzien van de napoleontische dictatuur aanneemt. Voor een academicus van linkse signatuur – Menant is voormalig partijfunctionaris van de *Parti socialiste* en sinds het aantreden van president François Hollande in mei 2012 plaatsvervangend kabinetschef van de minister van Defensie – mag dit opmerkelijk heten.

Jos Gabriëls, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis – KNAW

Nieuwe Tijd

Lotte Jensen, *Verzet tegen Napoleon* (Vantilt; Nijmegen 2013) 223 p., ill., €17,50 ISBN 9789460041259

Meer dan prulregels en onuitgegeven verontwaardiging

Nederlands literair protest in de Napoleontische tijd

In februari 2013 verscheen *Verzet tegen Napoleon* van Lotte Jensen, neerlandicus en filosoof, werkzaam als universitair hoofddocent historische Nederlandse letterkunde bij de Radboud Universiteit Nijmegen. Jensen heeft meer publicaties op haar naam staan over Nederlandse letterkundigen uit het begin van de negentiende eeuw en de hier besproken publicatie sluit aan bij haar onderzoek *Proud to be Dutch*, dat zich primair richt op de nationale identiteit in tijden van beroering, zoals de periode van de Engelse Oorlogen (1652-1784) en die van de Napoleontische tijd (1806-1813).

Het moment van de uitgave van het boek was uitstekend getimed. Nederland begon warm te draaien voor een troonswisseling, waarbij de betekenis van 1813 volop in de maatschappelijke belangstelling kwam te staan. In het verlengde hiervan ontwikkelde zich bo-

vendien een ware soap rond een nationaal koningslied, die en passant prachtig studiemateriaal bood voor de beleving en betekenis van de nationale identiteit. Historisch relevant was bovendien dat in het kader van tweehonderd jaar '1813' een mooie brug kon worden geslagen naar het begin van 1813, toen een ware agitatiegolf over het land sloeg. Hoewel in de gehele Napoleontische tijd van onrust sprake is geweest, bereikte het protest met name in de laatste elf maanden een ongekennde intensiteit waarbij de officiële bekendmaking van de Russische catastrofe eind 1812 de grote aanjager was. Het begin van 1813 kenmerkte zich door de ontdekking van pogingen tot een anti-Frans complot en vooral door een regen van opruiende pamfletten en andere geschriften die onderhands werden verspreid of op strategische plekken werden aangeplakt in verschillende